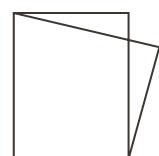

Unge deltagelse i uddannelses- og erhvervsvejledningen i skolen

(Ph.d.-forsvar: oktober 2017)

Randi Boelskifte Skovhus, lektor, VIA Efter- og videreuddannelse, VIA University College

Laura beslutter sig i starten af 10. klasse for, at hun vil på hf til næste år. Efter denne beslutning skal Laura på obligatorisk brobygningsbesøg på to uddannelser. Hun vælger at besøge hf og social- og sundhedsskolen (sosu). Efter brobygningsforløbet fortæller Laura mig, at hun synes, det var meningsløst at besøge hf, fordi hun allerede vidste, at det var det hun ville. Laura synes også, det var meningsløst at besøge sosu-skolen, fordi hun forinden vidste, at det ikke var noget for hende. Hun synes indholdet i undervisningen på sosu-skolen var kedeligt, at eleverne på skolen var "Randers-typer", som hun ikke "kan med". Og hun synes, det var væmmeligt at besøge plejehjemmet, hvor det "lugter af døde mennesker over det hele".

Jeg mødte Laura i forbindelse med

min ph.d.-forskning, hvor jeg har været optaget af, hvordan uddannelses-, erhvervs- og karrierevejledning (herefter vejledning) udfolder sig i folkeskolens ældste klasser i samspil med lærerne, og det andet der foregår i skolen, og hvordan vejledningen giver mening for unge i udskolingen.

I præsentationen her introducerer jeg nogle centrale pointer fra forskningsprojektet – bl.a. hvordan vi kan forstå Lauras oplevelser med at besøge hf og sosu. Først præsenterer jeg forskningsprojekts teoretiske og metodiske afsæt.

Den teoretiske ramme er kritisk psykologi med en forståelse af forholdet mellem subjekt og samfund som dialektisk, hvor det er en central ambition at gøre op med strukturblindhed og overskride individualiserende forståelser. Kritisk

psykologi er grundlæggende optaget af, hvordan mennesker kan udvide rådigheden over deres livsbetingelser. Projektet er et praksisforskningsprojekt med en ambition om at undersøge fra deltagerens perspektiver; her unge, vejledere og lærere. Det er en ambition at bidrage med indsigt i deres perspektiver og handlegrunde forbundet til sociale og materielle forhold.

Projektet er gennemført i samarbejde med to vejledere, der er ansat på hvert sit Ungdommens Uddannelsesvejlednings-center. Feltarbejdet blev gennemført på to forskellige skoler. Metoderne var deltagende observationer, situerede samtaler og interviews med elever i udskolingen, vejledere og lærere. Der er lavet feltarbejde i tilknytning til vejledningsrelaterede aktiviteter, der tilrettelægges af enten vejleder eller lærer. Ligeledes er projektets empiri indsamlet i tilknytning til undervisning og frikvarterer i udskolingen. Nogle af de unge blev desuden interviewet et halvt år efter, de gik ud af 9. klasse. Feltarbejdet blev gennemført i perioden juni 2013 – marts 2015.

Og nu til nogle udvalgte analytiske pointer og nogle af de diskussioner, der rejses i afhandlingen.

I lovgivningen træder det frem som et centralt og gennemgående fokus, at vejledningen primært skal bidrage til, at de unge træffer et valg af ungdomsuddannelse. De mål, der er formuleret for vejledning i Danmark, er smallere end de mål, der fx ses i europæiske resolutioner for livslang læring og livslang vejledning. Her fremhæves fx, at vejledning skal bidrage til lighed, aktivt medborgerskab og livsbalance. Vejledningsfeltet er et

felt med mange modsætningsfyldte mål og opgaver, hvilket udgør en betingelse for elever, vejledere og lærere.

Ved at følge vejledningsaktiviteter på tværs af klasser og skoler over tid bliver det tydeligt, at vejledning også i praksis træder frem for eleverne som en indsats, der primært skal bidrage til at de træffer et valg af ungdomsuddannelse de er vurderet uddannelsesparate til. Vejlederne præsenterer også de unge for andre perspektiver på, hvad vejledning kan bidrage til, fx give de unge flere erfaringer med uddannelse, arbejde og sig selv og få lejlighed til at reflektere herover. Disse forståelser oversvømmes dog i vid udstrækning af et mere funktionalistisk valgfokus. Et fokus som kan knytte sig til diskurser i samfundet om vigtigheden af det rigtige valg – den lige vej.

Samarbejde mellem vejleder og lærer er et centralt aspekt af den måde, som vejledning praktiseres og kan udfolde sig i samspil med undervisningen. Vejleder og lærer har i nogle tilfælde en fælles forståelse af de sager, de samarbejder om, mens dette ikke gør sig gældende i andre tilfælde. Vejledning må forstås som en situeret proces, og de sager, der samarbejdes om, som sammensatte. Det er gennemgående i analyserne, at det samarbejde, der kan lade sig gøre, er forbundet med en arrangeren sig med betingelser, modsigelser og med hinanden og med den bevægelighed, der er i forhold til dette.

Analyserne giver samlet set indblik i unges oplevelse af mening med den vejledning, de modtager i samspil med skolen. Det ses, at når unge tillægger vejledningsaktiviteter den betydning, at de primært skal bidrage til valg af ung-

domsuddannelse, så deltager de fleste af de unge med afsæt i denne forståelse og vurderer aktivitetens meningsfuldhed ift., om den bidrager til, at de kan træffe dette valg. De unge tillægger vejledningsaktiviteter stor betydning, når de vurderer, at aktiviteterne bidrager til, at de kan træffe et valg af ungdomsuddannelse

Til gengæld finder mange unge det mindre meningsfuldt at deltage i vejledningsaktiviteter, som den unge vurderer, ikke er nyttige ift. eget uddannelsesvalg eller som tidsmæssigt er placeret efter, at den unge oplever at have truffet et valg af ungdomsuddannelse. Laura, som blev præsenteret i indledningen, konkretiserer dette mønster, der går på tværs af det empiriske materiale.

Laura deltager i brobygningsforløbet med afsæt i en forståelse af, at besøget skal bidrage til hendes uddannelsesvalg. I dette lys bliver aktiviteten meningsløs for hende – hun *har* besluttet sig for hf, og hun ved helt sikkert, at sosu-området ikke er noget for hende. Når deltagelse i vejledningsaktiviteter primært begrundes med valg af ungdomsuddannelse, skaber det modsigelser. Det bliver vanskeligt for vejlederen at begrunde, hvorfor eleverne skal deltage i obligatoriske vejledningsaktiviteter, der er placeret efter eleven har truffet et uddannelsesvalg, eller som eleven ikke finder relevant ift. sit uddannelsesvalg. Modsigelserne får betydning for elevernes oplevelse af meningsfuldhed. Det forekommer rimeligt, at eleverne siger (eller tænker) noget i retning af: Aktiviteterne skal bidrage til, at vi kan træffet et uddannelsesvalg – og når vi har valgt, skal vi blive ved med at deltage – hvorfor egentlig det?

En del af vejledningsaktiviteterne, fx besøg på ungdomsuddannelser, fremstår som enkeltstående begivenheder for eleverne, uden forberedelse og bearbejdning af aktiviteten sammen med eleverne. Ofte er der ikke rammesat aktiviteter, der kan bidrage til, at eleverne når længere i deres refleksion, end hvad de kan nå af sig selv og evt. sammen deres klassekammerater.

En beskrivelse som Lauras kan få betydning for normerne i hendes klasse og i de andre fællesskaber, hun indgår i. Den kan hæmme andre elevers interesse for sosu-området, ligesom det kan være vanskeligt for andre elever at fortælle, at de gerne vil tage en sosu-uddannelse. På den måde får Lauras oplevelse ikke kun betydning for hende selv, men spiller ind i den prestige, som social- og sundhedsuddannelsen får i Lauras klasse og andre fællesskaber.

Eksempler på temaer, der i fællesskab kunne drøftes i en bearbejdning af fx Lauras brobygningsbesøg, kunne være arbejdsmiljø, hvilke betydninger de jobs som social- og sundhedsskolen uddanner til har for samfundet, hvad skal man være god til for at arbejde inden for dette område, hvilke sider af sig selv vil man skulle udvikle for at være dygtige til den pågældende uddannelse/job, hvilke andre uddannelser ligner denne uddannelse – og hvordan er de forskellige, hvilke værdier knytter sig til et arbejde som dette, hvilket fritids- og familieliv giver jobs inden for dette område mulighed for?

Et overvejende fokus på nærmeste uddannelsesvalg synes at føre til mere overfladisk læring omkring uddan-

nelser, jobs og sig selv frem for at åbne. Et overvejende valgfokus synes at lukke ned for, at eleverne kommer til at reflektere over uddannelse og job og sammenhængen med øvrige liv på nye måder og kommer til at se sig selv i noget forskelligt. Eleverne oplever det mindre meningsfuldt at undersøge uddannelser og jobs, de ikke kender, og som de ikke forestiller sig er noget for dem. Grundlaget, som eleverne træffer et ungdomsuddannelsesvalg på, bliver således smallere. Dette har ikke kun betydning for det forestående valg af ungdomsuddannelse. Det er kun det første af en lang række af valg omkring uddannelse, arbejde og sammenhængen med den øvrige del af livet, som eleverne kommer til at skulle træffe gennem deres tilværelse. Det almindelige perspektiv, der ligger i at møde og være nysgerrig på noget, man ikke kender og få åbnet sin verden, reduceres ligeledes, når eleverne mentalt lukker ned for nysgerrighed og undersøgelse. Tillid og sammenhængskraft i et samfund skabes og vedligeholdes bl.a. ved, at borgerne kender til hinanden og møder og omgås hinanden. Dette danner også grundlag for, at vi kan se de andre og deres bidrag som værdifulde og føle, at vi også selv bliver værdsat. Med lidt store ord kan det, at børn og unge stifter nysgerrigt og anerkendende bekendtskab med forskellige uddannelser og job – også dem de ikke selv påtænker at vælge – bidrage til at mindske forståelseskløfter og øge sammenhængskraften i vores fælles samfund.

En aktivitet som brobygningsforløbet på sosu er et eksempel på en aktivitet med mange potentialer, som udnyttes for lidt, bl.a. fordi der mangler forbere-

delse og bearbejdning af aktiviteten i et læringsperspektiv omkring uddannelse, arbejde og eleven selv.

Afhandlingens analyser giver anledning til at diskutere spørgsmål omkring social retfærdighed. Dette gøres med afsæt i to teoretiske perspektiver, nemlig *Sens capability-teori* og Højholts begreb *situeret ulighed*.

Sens capability-teori inddrages i en diskussion af vejledningens primære fokus på uddannelsesvalg. Med inspiration fra Sens forståelser af, at muligheder og frihed til at vælge har en værdi i sig selv og er centrale dimensioner i social retfærdighed fremhæves, at det er vigtigt at fokusere på processen hen mod valget og på menneskers faktiske mulighed for at vælge mellem forskellige værdsatte liv og ikke alene fokusere på det valgte. Der argumenteres for, at det at skabe et bredt og reflekteret grundlag for at træffe et uddannelsesvalg bliver lige så vigtigt som at vælge. Ligeledes fremhæves med capability-begrebet og litteratur om normkritisk vejledning, at det er centralt i vejledningen og har sociale retfærdighedsimplikationer at arbejde for at udvide rammerne for, hvad unge reelt oplever som relevante og anerkendelsesværdige muligheder.

Med Højholts teori om *situeret ulighed* diskuteres, hvordan ulighed på forskellige og subtile måder konkret kan optræde i vejledning og undervisning og er forbundet med de mange strukturelle modsætninger, der karakteriserer vejledningsfeltet og samspillet med skolen. Der tegner sig et billede af, at uligheder kan komme til syne helt ned i de spørgsmål, der stilles unge, der er vurderet ikke-uddannelsesparate, og i

de betydninger eventuelt manglende svar tillægges ift. vurdering af relevansen af deres ønsker omkring ungdomsuddannelse.

Med afsæt i det billede, som afhandlingens analyser tegner af, hvordan vejledning udfolder sig i samspil med skolen og dens lærere, og af hvordan vejledning giver mening for unge i udskolingen, diskuteres afslutningsvist potentialer for udvikling af vejledning.

Det ser ud til, at en bredere forståelse af formålet med vejledning i højere grad giver mulighed for at understøtte unges nysgerrighed, udforskning, refleksion og interesse for at få nye erfaringer ift. uddannelse og job og sig selv – end et primært fokus på det nærmeste uddannelsesvalg gør. Med dette afsæt foreslår jeg et perspektivskifte fra, at vejledningsaktiviteter primært skal føre til valg af uddannelse til, at de skal have et større fokus på den læring om uddannelse, jobs og sig selv, som deltagelse

i vejledningsaktiviteter kan bidrage til – hvor læring forstås som udvidelse af rådighed ift. en social verden. Perspektivskiftet må ske på tværs i samarbejder på individ-, organisations- og policy-niveau.

Perspektivskiftet henleder opmærksomheden på at skelne mellem uddannelsesvalget og grundlaget for valget. Det peger også på at arbejde for, at eleverne får mulighed for at møde verden og opleve det meningsfuldt at udforske og være nysgerrige omkring uddannelser og jobs, måder at leve, forskellige værdier osv. – også selvom de har truffet et valg af ungdomsuddannelse. Der er tale om en fortsat proces, som ikke er slut med et valg af ungdomsuddannelse. Man er livet igennem som menneske løbende i gang med at finde ud af, hvor man står i lyset af de betingelser, der er, og som man kan prøve at påvirke. Man er løbende i gang med at finde ud af, hvad man vil engagere sig i, og hvordan man vil leve sammen med andre.

Afslutningsvis fremhæves i afhandlingen, at det er vigtigt på alle niveauer at forholde sig til afsættet for at arbejde med et perspektivskifte fra valg til læring og for arbejdet med karrierevejledning i det hele taget: om man ønsker og konkret arbejder for en tidlig målretning af børn og unge og for at understøtte, at de tidligt træffer et uddannelsesvalg, der tilgodeser arbejdsmarkedets behov og gør dem i stand til at konkurrere og producere og individuelt klare sig bedst muligt. Eller om man – som jeg vil foreslå – ønsker og arbejder for at understøtte, at børn og unge på sigt kan tage vare på og skabe sammenhæng i deres tilværelse ift. uddannelse, arbejde og øvrige liv. Et forhold som også indebærer at kunne påvirke strukturelle betingelser frem for at skulle tilpasse sig dem. Med dette udgangspunkt bliver afsættet for arbejde med perspektivskifte fra valg til læring og med vejledning i det hele taget emancipatorisk. ♦